

СОЦИАЛДЫК КОНФЛИКТИН ОНТОЛОГИЯСЫ ЖАНА АНЫН КООМДОГУ ОРДУ

Онтология социального конфликта и её роль в обществе

The ontology of social conflict and its role in society

Социалдык конфликтер коомдук мамилелердин түзүлүшүндө өзгөчө орунду ээлейт жана жеке инсандын, жалпы коомдун жашоо ишмердүүлүгүнүн бардык жагына маанилүү таасирин тийгизет. Макалада ааламдашуу шартындагы социалдык конфликтердин коомдогу орду каралып, философиялык ойлордун маанисин ачып, анализ жүргүзүлөт.

Урунттуу сөздөр: ааламдашуу; социалдык конфликтер; конфликт концепциялары; позициялар; конфликттин булактары; конфликттин өбөлгөлөрү; трансформация.

Социальные конфликты занимают значительное место в структуре социальных отношений и оказывают существенное воздействие на все стороны жизнедеятельности, как отдельного индивида, так и общества в целом. В статье рассматривается роль социальных конфликтов в обществе в условиях глобализации, дается философское осмысление и анализ.

Ключевые слова: глобализация; социальные конфликты; концепции конфликта; позиции; источники конфликта; предпосылки конфликта; трансформация.

Social conflicts occupy a significant place in the structure of social relations and have a significant impact on all aspects of life, as a separate individual, and society as a whole. This article examines the role of social conflicts in a society in the context of globalization, gives philosophical reflection and analysis.

Keywords: globalization; social conflicts; concepts of conflict; positions; sources of conflict; the prerequisites for conflict; transformation.

Акыркы мезгилде чоң таанымалдуулукка ааламдашуу теориясы ээ болду десек болот. «Ааламдашуу» термини туурасында сез болгондо, кебунче каржылык капиталдын трансформацияланышы, анын дүйнөлүк экономикадагы ролу, о.э. «ааламдык» ан-сезимдин калыптанышуусу менен байланышкан елкерлер жана элдер ортосундагы өз ара кезкарандылыктын сапаттуу жаны денгээли аркылуу жеткен эки тараптуу карым-катнаштардын тибинин калыптануусун тушунубуз.

Балким ХХI кылым адамзаатты алдыдагы жолду тандоо альтернативасын коюп конструктивтуу кылым катары конфликтерди чечет, жэ болбосо цивилизациянын акыркы кылымы болуп калбайбы. ХХ кылым адамзаттын таарысында кептеген адамдын елүмүнө алып келген. Айта кетсек эки дүйнөлүк согуш, ар кандай ЮОден ашык согуштар, локалдуу аскер конфликтери, бийлик учун куралдуу курештер. Кыргызстанды эле айта кетсек 1916 - жылдагы боштондук кетерулушу [1], 1917 - жылдагы Октябрь революциясы. Кыргыз элинин 1990 [2] - жана 2010-жылдын июнь айындагы коогалаңдар ундешуп кеткенин айтсак болот.

Анткени Кыргызстанда социалдык маселелердин өз убагында чечилбей келишинен конфликттик абалдын шартталышы маалым болгонун керсетту. Эгерде 1990-жылдын июнь айынын тарых барактарына кайрылсак К. Лоренц айткандай журум турумдун тарыхый эволюциясын тургузуу “позволяющие восстановить эволюционную историю поведения” [3]. Ош окуясы, кыргыз жана эзбек элдеринин кагылышуусу, Ош, Озген шаарларында болгон. Жергиликтуу жетекчилер кайдыгер болбой өз учурунда чечкиндүүлүк кылып маселелерди чечишсе коомдогу социалдык маселелерин чечуу учун конфликтер болмок эмес.

Ал эми 2010 - жылдын июнь айларында эки элдин ортосунда кайрадан кагылышуу чыгып, карапайым калк кайрадан оор убакытка дуушар болуп, ал эми пайда куткендердун аракеттери майнапсыз аяктаган. 2002 - жылдагы Аксы окуясы, 2005 -жылдын 24 - мартындагы биринчи, 2010 - жылдын апрелиндеги элдик революция мунун баардыгын глобализация шартындагы конфликтер деп айтсак эч бир жацылбайбыз. Айта кетчу нерсе революция теориясында уч фазага ээ: кыска убакыттагы фаза, деструктивтуу жана куруп тузуу фазасы аткарылышы жацыланууга алып келет, анткени бул уч фаза жалпы коомду биринчиден жалпы умут кубанычтары, экинчиден эски коомду кармап турган тартип эрежелерди алып жургендер менен туп тамырынан жою, учунчуден коомго пайдалуу жана баалулукту тузген институттарды жандандыруу негизги милдет болуш керек, андыктан биздин журум турумубуз биздин мумкунчулуктер табийгый себептердин мыйзамына баш иет - «наши поступки и наши возможности подчинены законам естественной причинности». [4] П.Сорокиндин ою боюнча кээде жакшылыгынан жамандыгы кеп болушу ыктымал деп айткан.

Акыркы он жылдан бери Кыргызстанда революция болдубу же болбодубу деген сездун кетерулуп турганын угуп жатабыз. Биздин оюбузча ыцкылап, тецкеруш, деп бурмалабай 1917, 2005, 2010 - жылдарды революция болгон деп билебиз. Бул парадигма ошондуктан жумуртка уч бурчтуу дагы, терт бурчтуу дагы, тегерек дагы эмес, жумурткадан кыр издебей жумуртка деп билебиз, андыктан бул тушунукту революция деп тушунелу анткени кыргыздар айтмакчы «Билим бул шам чырак», Ф.Бэкон болсо «Билим куч» идолдор акыш эсибизди бурмалатпай ошондой эле ага алдырбашыбыз керек, еткен учурду тарыхий убакыпты унутуп эстен чыгарбашыбыз керек, аны менен бирге терс процесстерди болтурбоого аракет кылышыбыз керек.

Жогоруда сез кышгандай келишпестиктердин бардыгы бир кана нерсеге алып келет - бул социалдык конфликтер. Конфликт (conflictus лат. курч талаштын, кез караштын, орчундуу келишпестиктин, карты кызыкчылыктардын кагылышуу су,) [5]. XXI к. ааламдашуу кылымы катары баардык илимий чейреде изилденууде. Ааламдашуунун негизги шарты мамлекеттердин, улуттардын, элдердин ортосундагы гумандуулук кадам таштап ез ара урмат жана сый мамиле куруу социалдык езгеруулер максаттуу турде социалдык трансформацияланып келиш керек. Анткени социалдык трансформация саясий жана малекеттик езгеруулерге умут кылса аны менен бирге экономикалык негиздерди жацылоо болуп саналат.

Экономикалык мамилелердин негизи табийгый ресурстарга ээлик кылуу жана устемдук кылуу социалдык конфликтерге алып келээри жалпыбызга маалым.

Социалдык конфликттерди изилдееде жана конфликтологиянын калыптанышына чоц таасир тийгизген байыркы даанышмандардын дуйне кез караштары жана эмгектери (Лао-Цзы, Гераклит, Спиноза, Сократ, Платон, Эразм Роттердамский, Кузанец ж.б.) жана азыркы философтордун конфликтен табиятын изилдеген (Р. Дарендорф, Г. Гегель, К. Маркс, И. Кант, Г. Зиммель, Л. Козер, М. Вебер, Р. Шнайдер ж.б. айтсак болот). Совет мезгилинде биринчилерден болуп конфликтен философиялык децгээлинде жазылган И.Ф. Смоляниновдун диссертациясын айтсак болот [6].

Л. Козердин [7] теориясындагы социалдык конфликта функционалдык тушунуу.Л. Козерди салттуу турде энциклопедиялык басылмалардагы кепчулук макалаларда социалдык конфликтин позитивдуу функцияларын караган негизги изилдеечу катары белгилуу. Ал эми Л. Козер болсо езунун чыгармачылык ишмердуулугунде Т. Парсонстун эмгектерине, тагыраак айтканда, анын «социалдык иш-аракеттин курамы» аттуу китебине таянат, о.э.«социалдык конфликтин функциялары» деген ары белгилуу чыгармасы Г. Зиммелдин жана жарым-жартылай М. Вебердин идеяларынын заманбап тушундурулушу катары жазылган. Фашизмдин бийликке келиши менен Францияга эмиграцияланууга туура келет, ал Сорбондо салыштырмалуу адабияттаануу, андан кийинчереек Дюркгеймдин мектебинин жактоочулары тарыбынан окутулуучу социология менен алектенет. Ал езунун автобиографиялык эссесинде белгилеп кеткендей, 40-60-жылдардагы узурлуу мезгилден кийин америкалык социология олуттуу окуяларды

жана натыйжаларды башынан өткөргөт, ошондуктан, Л. Козердин китеби азыркыга чейин кайра-кайра басылып чыгууда, ал эми анын социалдык конфликттен табиятына болгон тушунуму коомдук-саясий ойлорго жана теоретикалык социологиянын өнүгүүсүнө олуттуу таасирин тийгизүүсүн улантып келүүдө.

Баардык социалдык реалдуулук конфликтүү жана конфликтер үчүн негиздер социалдык курамдын баардык тибинде кездешет, андыктан инсандар менен топ алдындагылар кайсыл мезгил жана кайда болбосун кол жеткис ресурстарга же бийликтик позицияга ат салышууга жакын келет. Ошондуктан конфликтер социалдык курамдын калыптануусунда маанилүү позитивдүү таасирге ээ деген пикирден кайтпайт. Муну менен конфликтти ал ишмердуулук катары гана тушунет. Ал социалдык конфликтер социалдык топтор менен жеке инсандардын бирдиктүү иш-аракеттер! болуп турган мезгилде гана кеңири борборуна алынат деген ойдо. Адамдар баштарына! өткөргөн кандайдыр-бир сезимдер же мамилелер, бирок ал ар иш-таштоо демонстрация, туздөн-туз аскердик кагылыштар же бир кастык мамилелер турунда актуалдашпаган болсо, анда конфликт болуп эсептелишпейт, алар болгону кастык мамилелер болуп гана эсептелишет. [8].

Л. Козер толук логикалык иреттуулүгү менен топтун ичиндеги конфликттин функцияларын, анан албетте, социалдык курамдын калыптануу процессиндеги сырткы конфликтердин ролун караган. Биринчи учурда конфликт, албетте, топтогу мамилелерди турукташтырат, андан сырткары анын бар болушу эле ички топтук байланыштардын туруктуулугунан кабар берип турат. «Пайда болгон кас-душмандын сезимдер, эгерде тараптар мамилелердин туруктуулугуна кездери жетип турса, анда ө: ордуларын табышат, анткени мындай учурда адамдар кебунче өз сезимдерин эрки! билдиришет. Бирок, эгерде катышуучулар конфликтердин натыйжасында ал мамилелерден ажырап калууларынан корксо, анда алар бул кас-душмандык сезимдерд! басууга же ордун алмаштырууга аракет кылышат.

Кунумдук жашоо-турмушта адамдар дайыма конфликтердин ушундай турукташтыруучу ролун баса белгилешет, андыктан балдардын достугу мушташтан башталышы ыктымал, ал эми натыйжасында кастыктын керунушу акыйкаттуулук туурасындагы мамилелерди ички топтордо тактоодогу конструктивдүү формаларды кабыл алат. Дагы бир мисал катары сүйүшкөндөрдүн уруш-талаштары туурасындагы кыйла бай фольклорду айтып өтсөк болот. Бирок баардык конфликтер турукташа бербейт, бул жерде социолог катары максаттарга, баалуулуктарга жана кызыкчылыктарга таандык болгон Л. Козердин принципалдуу кез карашы ачык байкалат.

Башкача айтканда, эгерде нике эмоционалдык байлануучулукта негизделген болсо, анда сүйүү туурасындагы талаш-тартышта жубайлар жылуу мамилелердин токтошун жана ошол эле мезгилде биримдик (союз) үчүн болгон негизди жоготуу женунд* маалымат берип, бири-бирине айта алышат. Аналогиялык жактан кыйратуучу болуп мамилелери экономикалык фактордо тузулган жубайлардын конфликтти болушу мүмкүн, эгерде конфликтти катышуучулары жекелик женунде талашып-тартышышка! болсо. Демек, киреше же сатып алуулар туурасындагы чыр-чатактар сүйүшкөндөрдү! мамилесин турукташтырса, анда сезимдер туурасындагы талаш-тартыш өнөктөшөрдүн байланышын бекемдейт.

Ошентип конфликттик журум-турумдун бир бутун стратегиясы тузулушу ыктымал, л уй-булелук мамилелердин турукташуусун жана өнүгүүсүн женге салып турат. Сандай гана болбосун эки тараптын бирөөсү конфликтерден качат, бул анын тузулган имилелердеги өзүнө ишенбегендигинен кабар берип турат. Ошондой эле ченемде герде жубайлардын бирөөсү конфликтке өз шылтоо бербегенге аракет кылган учурда кыйкаттуу болот, конфликтердин болушунун өзү эки тараптын кастык сезимдерди тшыра албагандыктарынан кабар берип турат, алар кастык сезимдерин жашырып тна конфликттик журум-турум алардын туруктуу мамилелерине коркунуч туудуруп оюшунан да кооптонуппайт. Ошондуктан, баса белгилей кетуучу нерсе, бул ой сугуртуулар индустриалдуу батыш

коомунун белгилуу бир социалдык шарттарында алыптанган уй-булеенун бир тиби учун гана акыйкаттуу келет.

Пайдаланылган булактардын тизмеси

1. Абдрахманов Ю. 1916 дневники. Письмо Сталину Ф. 1991.
2. Асанканов АА Кыргыз тарыхы: Энциклопедия, Бишкек, 2003
3. Лоренц К. Обратная сторона зеркала. Сборник трудов. А. И. Фет. Собрание переводов. Philosophical arkiv, Sweden, 2016. -с.7.
4. Лоренц К. Обратная сторона зеркала. Сборник трудов. А. И. Фет. Собрание переводов. Philosophical arkiv, Sweden, 2016. -с.281.
5. Словарь иностранных слов М. 1989.
6. Анцупов А.Я. Шипилов А.И. Конфликтология. Уч. СПб 2008. -с. 54
7. Льюис Козер. Функции социального конфликта. М. «Идея-Пресс». 2000.
8. Кара. Даниленко О. А. Язык конфликта в трансформирующемся обществе: от конструирования истории - к формированию социокультурных идентичностей. Вильнюс. ЕГУ 2007 г.
9. Льюис Козер. Функции социального конфликта. М. «Идея-Пресс». 2000. Перевод с английского языка О. Назаровой. -с.50.

***Рецензенты: Мукасов Б. - доктор философских наук, профессор НАН КР
Асанов Ж.К. - кандидат философских наук НАН КР***